

Şahin Nadir oğlu XURŞUDOV, i.f.d., dos.**Ramin Ramis oğlu MUSTAFAYEV**

Azərbaycan Texnologiya Universitetinin magistrantı

E-mail: raminmustafayev572@gmail.com

COVID-19 PANDEMİYASININ DÜNYA İQTİSADİYYATINA VƏ TURİZMİNƏ TƏSİRLƏRİ

Xülasə

Məqalədə Covid-19 pandemiyasının dünya və ölkələrin iqtisadiyyatına necə təsir göstərdiyi, həmçinin bu mənfi təsirlərdən qaçmağın yolları və əhəmiyyəti göstərilir. r. Turizm sektorunun xarici təsirlərdən necə çox təsirləndiyini və bu sektorda olan sahibkarlara necə və hansı yollar vasitəsi ilə bu kimi hadisələrə hazırlıqlı olmağı açıqlanır. İxrac və ümumi milli məhsulun (ÜMM) bu kimi dövrlərdə necə vacib və əhəmiyyətli olduğu, bununla birlikdə maliyyə fondlarında belə böhranlı dövrlərdə sahibkarlar üçün necə əhəmiyyət kəsb etdiyi çatdırılır.

Açar sözlər: Covid-19, Pandemiya, İqtisadiyyat, Turizm, İdxal, İxrac,

UOT: 332**JAL: J32**

Giriş

Tədqiqatın nəticələri – dünyada turizmin qlobal xarakter aldığı bir şəraitdə böhranlı dövrlərin idarə edilməsi və bu dövrlər üçün hazırlıqların görülməsi sahəsində təklif və tövsiyələrin hazırlanması.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı 11 mart 2020-ci ildə Covid-19-u qlobal pandemiya elan etdi, lakin üzərindən 4 ilə yaxın müddət keçməsinə baxmayaraq dünya hələ də onun nəticələrindən əziyyət çəkir. Koronavirus ilkin olaraq Çinin Wuhan şəhərində aşkarlanıb və bütün dünyada pandemiya səbəb olub. Əvvəlcə ən çox yoluxma Çində müəyyən edildi, lakin virus Avropaya, Amerikaya və bütün dünyaya yayıldı. Yoluxmaların sayı artdıqca hökumətlər bunun qarşısını almaq üçün qatı karantin tədbirləri gördü. Lakin bu tədbirlər müasir dünyanın əsas dayaqlarını sarsıtdı. Qlobal ticarətə və əməkdaşlıq işi kimi iqtisadiyyata böyük mənfi təsirlər göstərdi. Hazırda iqtisadi şok da bundan qaynaqlanır. Virus xalqlara sızaraq istehsala təsir edir, tədarük axınına pozur və maliyyə bazarlarını narahat edir. Şübhəsiz ki, Covid-19-un ictimai sağlamlıq nəticələrinin aradan qaldırılması əsas prioritetdir, lakin eyni dərəcədə mühüm iqtisadi tədbirlər də bununla birlikdə görülməlidir. Covid-19 pandemiyasının səbəb olduğu iqtisadi böhran son 40 ildə baş verən iqtisadi böhran və

fəlakətlərdən qat-qat pisdir. 2020-ci ildə dünya iqtisadiyyatı 4% azalıb ki, bu da qlobal maliyyə böhranındakı azalmadan təxminən iki dəfə çoxdur. Epidemiyanın yaratdığı zərbələrin təsiri və müddəti məlum olmadığından və dəqiq proqnozlaşdırıla bilmədiyi üçün iqtisadiyyatda yüksək səviyyədə qeyri-müəyyənliyə səbəb olmuşdur. Məlum olduğu kimi, qeyri-müəyyənlik həm istehlak, həm də, investisiyaların gecikməsinə və buna görə də, iqtisadi daralmaya səbəb olur. Bundan başqa, iqtisadi aktivliyin azalması nəticəsində fərdlərin gəlirləri azalır və epidemiyanın yaratdığı qeyri-müəyyənlik mühiti fərdlərin xərclərini daha da azaltmasına səbəb olur. Buna görə də, qeyri-müəyyənlik səviyyəsini həssas bir göstərici ilə ölçmək vacibdir. Bütün sektorlara, xüsusən də pandemiyaadan ən çox təsirlənən sektorlara müxtəlif təşviq və dəstəklərin verilməsi pandemiyaadan sonrakı iqtisadi bərpa prosesini sürətləndirəcək [1].

Covid və Dünya iqtisadiyyatı

İlk dəfə 2019-cu ilin dekabr ayında Çinin Uhan şəhərində müşahidə olunan və qısa zamanda bütün dünyaya yayılan koronavirus (Covid-19) epidemiyası qlobal sağlamlıq böhranına çevrilərək bütün dünyanı təsir altına aldı. Qısa müddətdə həm iş dünyasına, həm də iqtisadiyyata mənfi təsir göstərən bu böhranın 1929-cu ilin Böyük Depressiyasından daha

dağıdıcı nəticələrinin olacağı təxmin edilir. Bu prosesdən şübhəsiz ki, inkişaf etməkdə olan ölkələr daha çox əziyyət çəkə bilərlər. Xüsusilə risk səbəbindən birbaşa xarici investisiya axınında azalma, ticarət həcmində azalma, xammalın qiymətlərində artım oldu, bu artımdan asılı olaraq istehsal həcmi azaldı və qiymətlər artdı. İstehsalın azalması, həm də qiymət artımına və xüsusilə bəzi sektorlarda tələbin azalmasına səbəb oldu. Ancaq məzənnə artımı ilə, xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə milli valyuta dəyər itirdi. Nəticədə, bir çox makroiqtisadi dəyişənlər səbəb-nəticə əlaqəsi daxilində mənfi təsirə məruz qaldı [2].

Covid və Turizm

Koronavirusdan ən çox təsirlənəcək sektorların birincisi elə turizm sektoru idi. Bundan əlavə, turizm fəaliyyəti təxminən 54 fərqli sektorla, xüsusən də səyahət, yerləşdirmə, qida, içki və nəqliyyat xidmətləri ilə bilavasitə və bilvasitə sektorlarla əlaqəlidir. Bir çox sektorlarla giriş-çıxış əlaqəsində olması turizmdə yaranmış məsələlərin digər sektorlara da təsir etməsinə səbəb olur. Epidemiyalar, terrorçuluq cəhdləri, təbiət fəlakətləri, iqtisadiyyatın və siyasətin qeyri-stabilliyi və siyasi hadisələr və s. böhran zamanı turizmə olan tələbatı dəyişir. Ona görə də, insanlar birinci fiziki və təhlükəsizlik ehtiyaclarını qarşılamağa çalışır və turizm planlarını gecikdirməyə və ya dəyişdirməyə meyillənirlər [3].

Epidemik xəstəliklərin sadə və sürətli şəkildə insanlara keçməsi və yayılma riski səbəbindən turizm fəaliyyətinin əsas məntiqinə zidd gəlir. Epidemiyalar turizm fəaliyyətlərinə yaxından təsir etdiyi üçün turizm tələbinə neqativ təsir edir və iqtisadi ziyan vurur. Onun vurduğu zərərlər qısamüddətli, davamlı, yaxud müəyyən zamanlıq ola bilər [8].

Turizm, xüsusilə II İkinci Dünya Müharibəsindən sonra mühüm global iqtisadi fəaliyyətə çevrildi. Bu gün turizmin həcmi 4-5% artım ilə global məhsulun 8%-ni və təkcə dünyada məşğulluğun 10%-ni qarşılayır. Bundan əlavə, turizm yüksək təsiri ilə 135-dən çox sektora təsir edir, xarici valyuta daxilolmaları yaradaraq tədiyyə balansına töhfə verir, nəqliyyat, ticarət, tikinti, səhiyyə və maliyyə kimi bir çox aparıcı sənayeni işə salır. Turizmin iqtisadi təsirləri ilə yanaşı, bu araşdırmanın əhatə dairəsinə daxil olmayan bir çox sosial,

mədəni və siyasi təsirləri də var. Turizm mühüm global iqtisadi sektor olsa da, dünyanın istənilən ölkəsində və ya regionunda böhranlara çox həssasdır. Turizm tələbi təxirə salına bilən bir quruluşa malik olduğundan, təhlükəsizlik problemlərinə, iqtisadi böhrana və səhiyyə problemlərinə qarşı çox həssas bir görüntü yaradır [2]. Turizm də saxlanıla bilməyən bir məhsuldur, ona görə də, fiziki mallar kimi gələcəkdə satış üçün saxlanıla bilməz. Keçmişdəki bir neçə misal istisna olmaqla (məsələn, 2008-ci il iqtisadi böhranı) böhranların ancaq regional təsirləri olub və global turizm hərəkətlərinə məhdud şəkildə təsir edəcək səviyyəyə çatıb. Şübhəsiz ki, Covid-19-u digər epidemiyalardan fərqləndirən onun sürətlə və geniş yayılması, yoluxma prosesinin və müalicəsinin qeyri-müəyyənliyi, habelə məcburi səyahət tədbirləri ilə birbaşa turizmə təsir edir. Həmçinin bu pandemiyanın bu qədər güclü təsir göstərməsinə səbəb isə insan metabolizmasına görə fərqli reaksiyalar verə bilməsidir. Elə bu səbəbdən də müxtəlif covid ştampları meydana gəlmişdir və müxtəlif variasiyaları yaranmışdır.

Turizm və xarici təsirlər

Turizm, tarixi prosesdə müxtəlif faktorların təsiri ilə geniş yayılmış və indiki vəziyyətinə çatmışdır. Turizm sferasının inkişaf etməsinə təsir edən çoxlu daxili və xarici ünsürlər, pandemiyalar, epidemiyalar, terror hücumları, təbii fəlakətlər, iqtisadi və politik qeyri-stabillik və i. kimi faktorlar vardır [3].

Turizm sektorunun inkişaf etməsinə təsir edən daxili amillər - insanları turizm fəaliyyətinə yönəldən əsas motivlər kimi ifadə edilir. Sözügedən amillər aşağıdakılardır:

- Maraq
- İş
- İnanç
- İncəsənət və təhsil
- Milli mədəniyyət
- İstirahət və əyləncə
- İdman
- Sağlamlıq
- Heyranlıq hissi, təqlid etməyə meyil
- Dostları və tanışları ziyarət etmək
- Qurultay və iclaslar

Turizm fəaliyyətinin əsas motivlərindən biri olan “maraq” insanların daha əvvəl tanımadıqları, görmədikləri yerləri, mədəniyyətləri və cəmiyyətləri görmək istəyi kimi izah edilir [9].

Təqlid etmə meylli, bir başqa mənada heyranlıq duymaq insanların turizm fəaliyyətlərində iştirakını artıran sosial-psixoloji elementlərdən biridir. İnsanların yaşadığı mühitdə;

- Reputasiya (etibar) qazanmaq,
- Dəbə, moda uyğunlaşmaq
- Sosial mövqə təmin etmək məqsədilə

gerçəkləşdirdikləri səyahətlər bu əhatəyə daxildir.

Turizm sektorunun inkişaf etməsinə təsir edən xarici amillər - Turizm sektorunun inkişaf etməsinə təsir edən daxili faktorlar qədər, xarici faktorlar da vacibdir. Əslində xarici amillər daxili amillərin tamamlayıcısı formasında təcəssüm edir. Bu səbəbdən xarici faktorlar;

- Marketing kommunikasiyası ilə
- Yeni turistik bölgələrin, regionların və müəssisələrin yaranmasıdır.

Turizm sənayesinin inkişaf etməsini stimullaşdıran hadisələr: Dünyada və ölkəmizdə turizmin inkişaf etməsinə şərait yaradan fəaliyyətlər iki başlıq altında araşdırıla bilər:

- Təbii mühit
- Bəşəri (insan) mühit

Təbii mühit:

– İqlim və yer formaları kimi turizmin əsas mənbəyinə işarə edərəkən;

– Bəşəri (insan) mühit isə insanların yaratdığı festivallar və sərgilər şəklindəki turizm fəaliyyətlərini nəzərdə tutur.

Təbii ətraf mühit fəaliyyətləri: Turizmin təbii mühitlə münasibətini başa düşmək üçün ilkin olaraq insanları səyahətə sövq edən səbəblər araşdırılmalıdır. Urbanizasiyanın intensiv olduğu ərazilərdə yaşayanlar şəhərin yorğunluğundan və yaşayış şəraitindən uzaqlaşmaq üçün müəyyən müddət təbiətin və natural sərvətlərin olduğu məkanlara getmək ehtiyacı duyurlar. Beləliklə, ölkələrin təbii sərvətləri turistlər üçün mühüm cazibə obyektinə çevrilir. Bunlar aşağıda olduğu şəkildə təsnif olunur:

- Təbii ehtiyatlar
- İqlim şəraiti.

Bütün bunlardan əlavə, turizm sferasının inkişaf etməsinə təsir edən digər faktorlar isə, asudə vaxtın artması, ödənişli məzuniyyət

hüququnun genişləndirilməsi, nəqliyyatda baş verən inkişaf, gəlir səviyyəsinin artması, texnoloji inkişaf, urbanizasiya və əhalinin artımı, səyahət azadlığı, sosial təminat, təhsilin və mədəniyyətin yüksəldilməsi, insan ömrünün uzanması və s.dir.

Ölkəmizin bir çox regionlarında turizmin inkişafına baxmayaraq, hələ də bəzi yerlərdə bu prosesə mənfi təsir göstərən maneələr mövcuddur. Belə ki, əsasən dağ bölgələrində kommunal ehtiyacların qarşılınmasında problemlər qalmaqdadır. Kommunal xidmətləri yerinə yetirmək üçün sahibkarın əlavə xərc çəkməsi lazım gəlir. Ona görə də, məkanların sahibləri qiymətləri artırır ki, bu da müştəri sayının azalmasına gətirib çıxarır.

Hesab edirik ki, ölkəmizin regionlarında turizmin yerləşdirilməsinin əsas xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, mövcud potensialdan istifadə üçün:

– Ölkəmizdə turizmin mövcud problemlərini aydınlaşdırmaq və turizmin iqtisadi-sosial inkişaf perspektivlərini müəyyən etmək.

– Azərbaycanın coğrafi mövqeyinə və yerləşdiyi məkana, təbii sərvətlərlə zəngin olmasından yararlanaraq, səyahətçilərin diqqətini cəlb etmək.

Azərbaycan xalqının qonaqpərvər olmasını, ölkəmizin füsunkar təbiətini, görməli tarixi yerlərini, çeşidli mətbəxinə təbliğ etmək və s. əsas istiqamətlər olmalıdır.

Turizm regionların iqtisadiyyatının inkişafında, turizm xidmətləri və məhsullarının ölkənin iqtisadi dövriyyəsinə cəlb edilməsində, həmçinin əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır.

Regionlarda turizmin inkişafı məşğulluq səviyyəsini artırır və əhalinin müvafiq gəlir mənbəyini təşkil edir.

Azərbaycanda turizm üçün investisiya qoyuluşları

Ölkəmizdə turizm sahəsinə həm yerli sahibkarlar, həm də burada işgüzar səfərdə olan xarici sahibkarlar tərəfindən investisiyalar qoyulur. Səyahət, turizm və investisiya bir-biri ilə sıx bağlı olan sahələrdir. Hazırda ölkəmizdə investisiyaların həyata keçirilməsi investisiya siyasətinə uyğun aparılmaqla, nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış və bu proses daim təkmil-

ləşdirilir. Vergi sistemi əsaslı şəkildə yenilənmiş, prosedur qaydalar asanlaşdırılmış, sosial-iqtisadi sahələrin təkmilləşdirilməsi, iş adamlarının ölkəyə marağının artırılması sahəsində görülən işlər ölkəmizdə turizm sahəsinin inkişafına təkan vermişdir. İqtisadiyyata xarici investorlar tərəfindən qoyulmuş investisiyalar ölkəyə yeni texnologiyaların gətirilməsinə, kapital axınlarına imkanlar yaradır. [9].

Turizm bölgələrdə məşğulluğu artırmaqla ölkəmizdə yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınmasına və istehsala təsir göstərməklə əhalinin məskunlaşmasına kömək edir.

Ölkə rəhbərliyinin bu istiqamətdə apardığı əsas işlərdən biri ikiqat vergi tutma sisteminin aradan qaldırılması və ölkələrin maraqlarının qorunmasına dair ikitərəfli müqavilələrin bağlanması iş adamlarının, investorların ölkəyə olan marağının artmasına səbəb olmuşdur.

Ölkəmizdə 2008-ci ilin yanvar ayından “birpəncərə” sisteminin tətbiqi xarici və daxili investisiyaların ölkəmizin iqtisadiyyatına cəlb olunmasında və vergi sisteminin təkmilləşdirilməsində böyük rol oynamışdır.

Hər bir sahədə iqtisadi siyasət həyata keçirildiyi zaman əvvəla, onun istiqamətləri müəyyən edilməli və bu istiqamətlərə mütləq əməl olunmalıdır. Ədalətə, mövcud şəraitə, sistemli olmasına və fəallığa əsaslanan bu istiqamətlər iqtisadi-sosial qərarların qəbulu və elmi proqnozların hazırlanmasında əsas götürülür[9].

XXI əsrin əvvəllərindən ölkəmizdə həyata keçirilən iqtisadi-sosial siyasət, aparılan islahatlar nəticəsində Respublikamızın iqtisadiyyatına xarici kapital axını sürətləndirmişdir. Ölkələrin inkişaf göstəriciləri yatırılan investisiyaların həcmindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Odur ki, ölkələr bu məsələdə əsas diqqəti ölkəyə xarici investisiyaların cəlb olunmasına yönəltməlidir. Xarici investorlar müxtəlif ölkələrə investisiyanı fərqli məqsəd və səbəblərdən yatırır. Investorlar investisiya qoyduqları ölkələrdə özləri üçün ucuz xammal, istehlak bazarı əldə etməklə, istehsala qoyduqları xərci azaldaraq qanunvericiliyin imkanları miqdarında qazanc əldə edirlər. Investorlar dəqiq işləyən qanunvericilik və siyasi sabitlik olan ölkələrə yatırım qoyurlar [14].

Xarici investorlar öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun sahələrə investisiya qoyarkən işlərinin

normal getməsi üçün ilk növbədə həmin sahənin infrastrukturuna nəzər salır. Əgər öz işinə uyğun sahələrdə infrastruktur çatışmırsa, həmin sahəyə kapital qoyuluşu baş vermir. Buna görə də, dövlət hansı sahənin infrastruktur potensialı azdırsa, o sahələrin infrastrukturunu lazımi qaydaya salır. Xarici investorlar fəaliyyətdə olduqları sahələrin infrastrukturunu genişləndirərək yeniləşdirdikdə bu yerli bazara da təsir göstərir və makroiqtisadi amillərdə dəyişikliklər baş verir.

Ölkəmizdə 2010-cu ildən başlayaraq daxili və xarici investorların cəlb olunmasında, iqtisadi infrastrukturun təkmilləşdirilməsində çox işlər görülmüşdür.

Xarici investisiyaların ölkəyə axınının sürətlənməsi Ümumdaxili məhsulun həcmində artmasına kömək edir. Bu investisiyaların 80%-i sənaye sahələrinin payına düşür. Eyni zamanda, qeyri-neft sektoruna yatırılan investisiyaların həcmində artım müşahidə olunur [8].

Turizm sahəsinin inkişafı və daha geniş dairədə yayılması üçün ölkənin təbii ehtiyatlarının və səmərəli iqtisadi-sosial resuslarının olması vacibdir. Bu sektor üçün kifayət qədər imkanların, əmək resuslarının olması, bu sahəyə çəkilən xərclərin böyük gəlir gətirməsi ölkəmizdə turizmə marağın artmasına səbəb olmuşdur. Ölkəmizdə turizm sahəsinə həm yerli sahibkarlar, həm də ölkəmizdə işgüzar səfərdə olan xarici sahibkarlar tərəfindən investisiyalar qoyulur. Hazırda ölkəmizdə investisiyaların həyata keçirilməsi investisiya siyasətinə uyğun aparılır. Vergi sisteminin yenilənməsi, prosedur qaydaların sadələşdirilməsi, iş adamlarının ölkəmizin turizm sektoruna marağının artmasına və turizmin inkişafına təkan vermişdir. Həmçinin onu da unutmamaq lazımdır ki, böyük xarici və yerli investorlara dayaq olduğumuz kimi, kiçik sahibkarlara da eyni dəstəyi göstərməliyik.

Azərbaycanda turizmin son vəziyyəti

Dövlət Sərhəd Xidmətinin məlumatına əsasən 2022-ci ildə Azərbaycan Respublikasına dünyanın 178 ölkəsindən 1602,3 min və ya əvvəlki illə müqayisədə 2,0 dəfə çox əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxs gəlmişdir. Gələnlərin 27,9 faizi Rusiya Federasiyası, 19,5 faizi Türkiyə, 10,6 faizi İran, 6,0 faizi Səudiyyə Ərəbistanı, 5,1 faizi Gürcüstan, 3,8 faizi Hindistan, 3,2 faizi Pakistan, 2,6 faizi Birləşmiş

Ərəb Əmirlikləri, 1,9 faizi Qazaxıstan, 1,7 faizi Ukrayna, 1,6 faizi Özbəkistan, 1,5 faizi İsrail, 1,4 faizi Küveyt, hər birindən 1,2 faiz olmaqla Oman və Belarus, 10,8 faizi digər ölkələrin vətəndaşları olmuşdur. Gələnlərin 74,8 faizini kişilər, 25,2 faizini qadınlar təşkil etmişdir.

2021-ci illə müqayisədə Omandan gələnlərin sayı 20,4 dəfə, Pakistandan - 17,5 dəfə, Səudiyyə Ərəbistanından - 10,9 dəfə, Hindistandan - 10,6 dəfə, Küveytdən - 9,9 dəfə, Özbəkistandan - 6,2 dəfə, Qazaxıstandan - 4,4 dəfə, İsraildən - 3,6 dəfə, ABŞ-dan - 2,8 dəfə, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən - 2,4 dəfə, Almaniyadan - 2,4 dəfə, Fransadan - 2,1 dəfə, Böyük Britaniyadan - 1,9 dəfə, Rusiya Federasiyasından - 1,7 dəfə, Ukraynadan - 1,6 dəfə, Türkiyədən - 1,6 dəfə, İrandan - 36,0 faiz, Gürcüstandan - 31,2 faiz artmışdır.

2021-ci illə müqayisədə körfəz ölkələrindən gələnlərin sayı 2,3 dəfə artaraq 357,9 min nəfər, Avropa İttifaqına üzv ölkələrdən gələnlərin sayı 2,1 dəfə artaraq 73,3 min nəfər, MDB ölkələrindən gələnlərin sayı 1,9 dəfə artaraq 569,8 min nəfər olmuşdur.

2021-ci illə müqayisədə xarici ölkələrə gedən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ümumi sayı 1,5 dəfə artaraq 1489,5 min nəfər olmuşdur. İrana gedən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının sayı 3,1 dəfə, Gürcüstana gedənlərin sayı 1,7 dəfə, Türkiyəyə gedənlərin sayı 1,4 dəfə, Rusiya Federasiyasına gedənlərin sayı isə 12,9 faiz artmışdır. Ölkə vətəndaşlarının 44,0 faizi Türkiyəyə, 18,0 faizi Rusiya Federasiyasına, 13,6 faizi İrana, 8,6 faizi Gürcüstana, 15,8 faizi digər ölkələrə səfər etmişdir. Gedənlərin 64,2 faizini kişilər, 35,8 faizini qadınlar təşkil etmişdir [5].

Cədvəl 1

Azərbaycana gələn və xaricə gedən turistlərin sayı

İllərlə	2016	2017	2018	2019	2020
Ölkəyə gələn turistlər (nəfər)	8.949	13.455	12.777	30.950	2.304
Ölkədən gedən turistlər (nəfər)	54.594	64.132	70.945	68.557	5.901

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi, Bakı 2021

Cədvəl 1də 2016-2019-cu illərdə ölkəmizə gələn və xarici ölkələrə gedən turistlərin sayında nəzərə çarpacaq artım müşahidə olunsa da, 2020-ci ildə Covid-19 pandemiyası ilə əlaqədar tətbiq edilən məhdudiyətlər səbəbindən kəskin azalma baş vermişdir. Ölkəmizin regionlarında olan kommunal xidmətlər (su, işıq və qaz) nəqliyyat sistemi, kurort, mehmanxanalar, sanatoriyalar turizm sektoruna birbaşa təsir göstərmişdir. Bu pandemiyanın təsirlərini, artıq 4 ilə yaxın bir müddət keçməsinə baxmayaraq, hələ də hiss edirik və uzun müddət də hiss edəcəyik.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1 - Marinko Skare, Domingo Riberio Soriano, Malgorzata Porada-Rocho'n- Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry
 crisis – and the future of the economy and economics

2 - Bouarar, Ahmed Chemseddine and Mouloudj, Kamel and Mouloudj, Smail - The impact of coronavirus on tourism sector - an analytical study

3 Rushikesh Vijaykumar B andal, Bhagyashree Pandurang Khandare – Impact of Covid 19 on global

4 – (<https://www.stat.gov.az>)

5 – (<https://www.tourismboard.az/az>)

6 – (<https://www.ebooks.az>)

7 – (<http://e-qanun.az>)

8 – (<http://unec.edu.az>)

9 – (<http://azerbaijan.az>)

10 – (<http://yeniazərbaycan.com>)

11 – (<http://kayzen.az>)

12 – (<https://achiqkitab.aztc.gov.az/>)

13 – (<https://apa.az/az>)

14 – (<https://qafqazinfo.az/>)

15 – (<https://www.kitabyurdu.org/>)

16 – (<https://thebrowser.com/>)

Шахин Надир оглы ХУРШУДОВ, к. э. н., доцент

Рамин Рамис оглы МУСТАФАЕВ

Азербайджанский Технологический Университет

E-mail: raminmustafayev572@gmail.com

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ И ТУРИЗМ

Резюме

В статье показано, как пандемия covid-19 влияет на экономику мира и стран, а также пути и важность предотвращения этих негативных последствий. Объясняется, насколько туристическая сфера сильно зависит от внешних воздействий и как и какими средствами предпринимателям в этой сфере следует готовиться к таким событиям. Он показывает, насколько важны и важны экспорт и валовой национальный продукт (ВНП) в такие времена, а также показывает, насколько важны финансовые средства для предпринимателей в такие кризисные времена.

Ключевые слова: Covid-19, Пандемия, Экономика, Туризм, Импорт, Экспорт

Shahin Nadir oghlu KHURSHUDOV, Ph.D., Associate Professor

Ramin Ramis oghlu MUSTAFAYEV

Azerbaijan University of Technology

E-mail: raminmustafayev572@gmail.com

EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE WORLD ECONOMY AND TOURISM

Summary

The article shows how the covid-19 pandemic affects the economy of the world and countries, as well as the ways and importance of avoiding these negative effects. It is explained how the tourism sector is greatly affected by external influences and how and by what means entrepreneurs in this sector should be prepared for such events. It conveys how exports and gross national product (GNP) are important and important in times like these, and also conveys how financial funds are important for entrepreneurs in such times of crisis.

Key words: Covid-19, Pandemic, Economy, Tourism, Import, Export